

Noves dades sobre monedes partides Les troballes de l'antic Portal de Magdalena (Lleida)

Nombrosos treballs han estat dedicats a les monedes partides, fins al punt que avui en dia resulta una espècie monetària ben coneguda i caracteritzada. El seu estudi ha portat a considerar aquests fragments de moneda com un nominal més dins de l'escala de valors del sistema monetari romà.

Els nivells romans excavats a l'antic Portal de Magdalena de Lleida van proporcionar abundant material numismàtic, entre el qual es documentaren un nombre considerable de monedes partides. El seu estudi i la seva possible interpretació són objecte d'aquest article.

Necessitat de moneda, presència de l'exèrcit o activitat comercial són tres motius que s'han utilitzat per explicar aquest fenomen. Veiem què poden aportar de nou els nostres exemplars.

Paraules clau: monedes partides, portal de Magdalena, Ilerda, economia, activitat comercial, escassetat de moneda.

Les restes aparegudes durant els sondeigs previs a la construcció de l'Auditori Municipal motivaren la que és fins al moment la intervenció arqueològica de major envergadura portada a terme a l'interior de la ciutat. Sense cap mena de dubte, a causa de les seves característiques, la seva realització va marcar un abans i un després a la investigació arqueològica lleidatana, fins i tot catalana.

El solar on s'efectuaren els treballs es localitza, emmarcat pels que avui són els carrers Pi i Margall, la Parra i la plaça de Mossèn Jacint Verdaguer, a la part baixa del magnífic Turó de la Seu, entre aquest i el curs del riu Segre, que corre a unos 500 m al sud.

Les excavacions, realitzades entre gener de 1984 i abril de 1987, van permetre documentar una àmplia seqüència estratigràfica de la ciutat, entre ella

Lot of works was dedicated to the halved coins, as far as today it is a well known monetary species. Its study was being to considerate this coin fragments how one more nominal into the value scale of the roman monetary system.

The roman levels excavated in the antic Portal of Magdalena of Lleida gave abundant numismatic material, among which we documented a considerable noun of halved coins. Its study and its possible interpretation were object of this article.

Need of coin, the army presence or the comercial activity are three reasons to explain this phenomenon. Look that can contribute our exemplaries.

Key words: halved coins, Portal de Magdalena, Ilerda, economy, commercial activity, coin scarcity.

els nivells romans corresponents a finals de segle I i el segle II d.C., dels que s'excavaren una extensió pròxima als 800 m².

L'estudi de les monedes recuperades en els nivells romans de l'excavació ens ha permès establir el punt de partida per encetar una nova línia d'investigació i alhora recuperar els estudis de numismàtica sobre l'antiga ciutat d'*iltiŕta-Ilerda*.

De les dades obtingudes hem de destacar la quantitat de perduracions de moneda anterior. La recuperació d'alguna encunyació ibèrica així com de varies emissions julio-clàudies posen de manifest la importància que van tenir les monedes municipals a *Ilerda* gairebé mig segle després de la seva emissió. Tot i la certa abundància de moneda antonina recuperada, sembla intuir-se que la ciutat va patir una falta d'aprovisionament normal.

Sota els regnats d'Adrià i Trajà *Hispania* va manifestar una estabilitat política i social important, així com un creixement econòmic de certa envergadura, fets als que, sens dubte, hi contribuï l'origen hispà d'ambdós emperadors (BLÁZQUEZ 2002, 291). D'altra banda, sembla que la seca de Roma va efectuar un augment de l'activitat a partir dels últims anys del regnat de Trajà (Lo CASCIO 1978, 100-102), cosa que sens dubte queda reflectida al nostre conjunt, on el número de moneda posterior a aquest emperador augmenta considerablement.

La major presència de moneda a partir de les encunyacions d'Antoninus Pius mostren clarament com és amb posterioritat als temps de Trajà i Adrià que l'antic Portal de Magdalena rep moneda amb més abundància, mentres que en uns primers moments, immediats a la seva construcció, i corresponents als primers emperadors antonins, la moneda anterior degué jugar un paper més important.

Ens trobem, per tant, davant un conjunt monetari que podem qualificar com totalment normal pel seu període. Tret de l'excepció d'un predomini de la moneda de Cómmode, habitualment més escassa que la dels seus predecessors, el material sembla confirmar un aprofitament aparentment normal, això sí, compta encara amb certa importància la moneda de períodes anteriors, com les encunyacions julio-clàudies, imitacions de Claudi I o l'objecte d'aquest article, les monedes partides.

Les monedes partides

L'any 1972 T.V. Buttrey va publicar el seu estudi sobre monedes partides (BUTTREY 1972, 31-48), el qual es prengué, a partir de llavors, com a punt de partida i obra de referència de molts altres treballs dedicats a aquesta curiosa espècie monetària.

Buttrey va identificar en la seva obra dos períodes per al fenomen de la partició de monedes en època romana:

Un primer moment, vers l'any 20 aC, en el que s'hauria procedit a la partició d'asos romans uncials de la proa, bronzes pompeians, asos de les seques gal·les de *Lugdunum*, *Vienne* i *Nemausus* i els bronzes d'Octavi i Cèsar amb llegenda *DIVI IVLI*. Totes elles presentaven en origen un pes superior als 19 g i en partir-se es convertiren metrològicament en asos de 10/11 g com els posteriors a la reforma monetària d'August. Segons l'autor, fins a la publicació del seu estudi, es coneixien monedes partides corresponents a aquest grup procedents de la zona del Rin, la Gàl·lia, Sicília i alguns indrets de la Península Ibèrica, cosa que demostrava que aquest fenomen havia afectat a tot l'occident de l'Imperi romà com a mínim.

Quant al segon període, aquest estava format per la partició d'asos de pes semiuncial d'August i monedes amb el revers de l'altar de la seca de *Lugdunum*, que en ser partides es convertien en divisors. En aquells moments l'autor tan sols coneixia l'aparició d'aquestes monedes partides a l'àrea del Rin, però amb el pas del temps molts altres llocs han aportat monedes pertinents a aquest grup, als quals s'haurà de sumar a partir d'ara la mateixa *Ilerda*, que passarà

a engrossir les troballes d'aquesta espècie monetària a Hispània¹ i a tot l'Imperi.

Pel que fa al moment d'aquestes segones participacions Buttrey va situar-les a l'entorn de l'any 30 dC, tot i que com ja indicaren els estudis del material d'*Emporion*, més aviat sembla que la partició de monedes amb l'objectiu d'aconseguir peces petites de l'as es va efectuar durant algun temps perllongat, no durant un moment puntual sinó durant un període extens que situen entre els anys 30 i 40 dC ja que existeixen monedes de Cal·lígula partides i monedes partides i després contramarcades (RIPOLL *et al.* 1973-1974, 88). Aquesta dada ha quedat precisada per dues troballes posteriors, en la primera de les quals, el tresor de Sanabria, quedava palesa la convivència de monedes amb contramarca de cap d'águila amb asos de Claudi I (SAGREDO, CAMPANO 1990), mentre que entre el material procedent de les excavacions d'*Asturica Augusta* es va documentar l'aparició de monedes partides associades a moneda d'imitació de Claudi I i a monedes contramarcades (ALEGRE, GARCÍA 1989, 392). Això ha permès allargar el fenomen de la partició fins a finals del regnat de Claudi I.

Avui en dia s'accepta, a més, un període de circulació per a aquests numismes que s'allargaria fins a finals del segle I dC, moment després del qual desapareixen (GARCÍA BELLIDO, BLÁZQUEZ 2001, 116).

Anàlisi del conjunt

Els 22 individus partits incorporats en aquest estudi constitueixen fins a un 17,7% de tot el conjunt monetari d'època romana recuperat a l'antic Portal de Magdalena. Es tracta d'un percentatge molt important si tenim en consideració el que succeeix en altres jaciments estudiats. Valgui l'exemple de la ciutat d'*Emporion*, on de les 1.700 monedes recuperades i catalogades fins a l'any 1974 el nombre d'exemplars d'aquesta espècie monetària arriba a 188, el que resulta tan sols un 11% de tota la massa monetària recuperada (RIPOLL *et al.* 1973-1974, 75).

Núm.	U.E.	Pes (g)
1	1508 ACV	10.1
2	1122 AAV	5.7
3	624 AB	3.5
4	1363 AC	5.4
5	1154 AL	7.7
6	353 AQ	7.7
7	1284 AQ	3.6
8	876 AV	4.6
9	1132 AV	5.4
10	1132 AV	6.2
11	2948 C	4.3

1. Algunes troballes de monedes partides a la Península Ibèrica: Castrejón de Capote, Capilla, Hornachuelos, Arroyo del Campo, La Veguilla, Mengabril, Villanueva de la Serena, Zona de Mérida, Cáceres el Viejo, Villasviejas de Tamuja, La Piñuela, Ciudad Rodrigo, Tiedra, Villalazán-Madridanos, Fuentes de Ropel, San Pedro de la Viña, Conimbriga, C. Carvalhelhos, C. Briteiros, Braga, Freixo, C. Santa Tecla, La Edrada, Barrientos, Astorga, Lancia, Museo de León, Saldaña, Herrera de Pisuerga, Osorno, *Clunia*, Empúries, *Pollentia* (BLÁZQUEZ 1995, fig. 1), Zaragoza (MAROT 1997, 140), *Celsa* (BELTRÁN *et al.* 1998, 673-686), *Iluo*, *Ilici*, Sant Miquel de Lliria, El Castell (RIPOLLÉS 1982, 80, 81, 99 i 141).

Núm.	U.E.	Pes (g)
12	1365 CA	7.3
13	1507 CA	4.5
14	3314 CBBB	5.6
15	3501 CBBB	6.8
16	311 E	1.7
17	988 QROP	4.7
18	1132 T	3.5
19	1010 AAV	3.1
20	834 ART	6.4
21	1365 CA	2.5
22	1325 AL	5.7

Figura 1. Exemplars partits localitzats als nivells romans de l'antic Portal de Magdalena (Lleida).

Podem agrupar aquests 22 exemplars en base a dos aspectes. Metrologia resultant de la partició i moment de la partició. Observem en primer lloc, el resultat dels grups de pesos dels nostres exemplars:

Grup I

Format tan sols per l'exemplar número 1. El seu pes de 10.1 g ens revela la seva pertinença al primer grup formulat per Buttrey, aquell en el que el resultat de la partició de la peça fou l'obtenció d'un as de metrologia augustea.

Grup II

Format per 20 exemplars. Els pesos de tots els fragments són relativament pròxims als del semis teòric augusteu, amb un màxim de 7.7 i un mínim d'1.7 g.

Grup III

Integrat pel fragment número 21, el pes del qual, de 2.5 g, manifesta la intenció d'obtenir amb la seva partició un quadrant de l'as augusteu. Considerem aquest fragment com a fracció destinada a l'obtenció d'un valor quadrant a causa de la seva singular partició, ja que és l'únic fragment que no resulta de partir una moneda per la meitat, sinó que es tracta d'un perfecte quart de moneda, aconseguint d'aquesta manera aproximar el pes del fragment al teòric quadrant.

Es constata, doncs, una majoria abrumadora de les peces que foren partides amb la finalitat d'obtenir divisors de metrologia augustea, per tant, tots els exemplars amb els que comptem, a excepció del número 1, pertanyen al segon grup establert per Buttrey.

	Número d'exemplars	Pes mitjà	Pes teòric augusteu
Asos	1	10.1	10.94
Semis	20	5.17	5.47
Quadrants	1	2.5	2.73

Figura 2. Relació del pes mitjà (g) de les monedes partides amb els pesos teòrics corresponents als nominals obtinguts després de la partició.

Quant a l'adscripció cronològica de les nostres peces, si seguim les cronologies establertes per Buttrey per a la partició de monedes ens resulten dos grups, atès que, tal com ja hem tractat, segons l'autor foren dos els principals moments.

Pel que fa al primer període de partició establert per Buttrey, comentat anteriorment, després de l'estudi del material d'*Emporion*, a les monedes incloses en aquest grup per l'autor s'afegiren asos de pes uncial d'*untikesken*, *iltihta* i *ausesken* i asos de la colònia *Celsa* de pes superior al semiuncial (RIPOLL *et al.* 1973-1974: 85) que també haurien estat víctimes del fenomen de la partició en la mateixa època.

El deficient estat de conservació del nostre exemplar no ens permet precisar el lloc d'encunyació (potser la pròpia *iltihta*?) tot i que metrologíicament sí que podem incloure'l encertadament en aquest primer grup, i tenim que la seva partició s'hauria efectuat vers l'any 20 aC.

Pel que fa als fragments que actuen com a semis i quadrant augusteus, tant els uns com l'altre es poden incloure o poden rebre una mateixa interpretació, són el resultat d'una marcada escassetat de moneda petita, tal com ja hem vist s'haurien fracturat en algun moment entre els anys 30 i 40 dC aproximadament.

Comptem amb un avantatge respecte al grup anterior, i és l'existència entre tots els fragments de dos ben conservats i perfectament identificables. El primer d'ells i més antic, un as de la colònia *Iulia Celsa* encunyat vers l'any 13 aC i el segon un as del *municipium Turiaso* encunyat durant el regnat de Tiberi. La presència d'aquestes dues peces posa de manifest la possibilitat de la partició en el municipi d'aquestes, ja que es tractaria de monedes de circulació normal a l'interior de la ciutat.

Figura 3. 1: Fragment d'as de la colònia *Celsa* RPC 270; 2: Fragment d'as del *municipium Turiaso* RPC 418.

Interpretacions del fenomen

Activitat comercial o presència de l'exèrcit són els dos principals factors que es relacionen avui en dia amb el fenomen de la partició de monedes. Dos elements que es configuren com els articuladors de les dues línies d'interpretació més ben definides actualment, la que relaciona el fenomen amb les activitats i necessitats derivades de la presència de l'exèrcit i la que dóna una major importància al desenvolupament econòmic i comercial de les antigues ciutats per a les particions.

Enfront les argumentacions que relacionaven la partició de monedes amb el grau d'urbanisme i l'ac-

tivitat econòmica de les antigues ciutats, es va obrir una altra línia d'interpretació, en la que se substituï el factor eminentment econòmic pel paper desenvolupat per l'exèrcit.

Lluny de cap relació directa amb l'activitat econòmica, Blázquez comenta com el denominador comú de tots els indrets en els que es documenten monedes partides és la presència de l'exèrcit, argumentant que fins al moment la gran majoria de troballes de moneda partida es concentren en la zona nord-oest de la península, on l'activitat de l'exèrcit fou un hàbit ben documentat. La necessitat de moneda en els aquarteraments militars, allunyats de qualsevol taller municipal, i la conservació del numerari en l'àmbit castrense haurien estat els motius causants d'aquestes particions.²

L'element eminentment economicocomercial queda, doncs, relegat ja que, segons l'autora, els grans nuclis de la costa mediterrània en els que es produí una intensa activitat comercial haurien cobert habitualment les seves necessitats de moneda fraccionària amb l'emissió de divisors per part del seu propi taller o bé acaparant els procedents de la seca oficial,³ per la qual cosa les monedes partides aparegudes en aquests no són testimoni d'un procés de partició generalitzat destinat a cobrir la demanda de moneda de canvi motivada per una intensa activitat comercial.

Per la seva part, Marot, seguint una línia diferent, sí que aposta per una important relació del fenomen de la partició de monedes amb l'activitat comercial. Segons l'autora, la presència d'aquestes monedes en ciutats de la costa mediterrània com *Emporion* o *Pollentia* sembla corroborar la seva relació amb els fluxos comercials, estant en connexió directa la importància del nombre de monedes partides amb la intensitat de l'activitat comercial duta a terme per la ciutat (MAROT 1997, 140).

El cas d'Ilerda

Tant la presència de tropes militars com l'activitat comercial desenvolupada per les ciutats ens semblen idees del tot encertades, ja que no deixen de ser producte d'un mateix element comú, que no és un altre que la necessitat de moneda.

Enfront aquestes dues vies explicatives trobem ara el material aparegut a *Ilerda*, amb l'estudi del qual pretenem aportar alguna dada més i contribuir d'aquesta manera a un més profund coneixement d'aquest fenomen monetari tan singular.

Les nostres aportacions comencen per la procedència de les monedes partides. Tenint en compte la data otorgada per a la construcció de l'edifici del Portal de Magdalena, ens trobem davant del que deuria ser un conjunt de monedes partides típic de finals del segle I i principis del II dC Gairebé 150 anys després de la reforma monetària duta a terme

2. Aquesta mateixa necessitat de contenir la moneda de canvi en els campaments militars fou també la causa d'altres fenòmens monetaris, com el contramarcats i la imitació de moneda oficial (GARCÍA BELLIDO, BLÁZQUEZ 2001, 114).

3. BLÁZQUEZ 1995, 302. L'autora realitza aquesta afirmació en base a les xifres del *Portus Ilicitanus* per al període juli-claudi, extret d'ABASCAL 1989, 21-40.

per August, l'amortització dels antics asos uncials i de pes alt ja s'hauria efectuat, per tant, es pot deduir que la quantitat de fragments partits que actuaven com a asos devia haver patit un descens en la circulació, com de fet així ens ho demostra la proporció 1/21 documentada en el nostre material. No succeí el mateix, en canvi, amb els fragments destinats a suplir la falta de peces fraccionàries, tal com, de la mateixa manera, la gran quantitat documentada en el nostre jaciment n'és una evidència.

La falta i la necessitat de moneda de canvi resulta, per tant, clara, però situats en contextos cronològics de finals del segle I dC i del II dC hem de tenir en consideració una sèrie d'aspectes que evidencien que ens trobem davant d'un material que sembla allunyar-se dels principis interpretatius més acceptats per l'explicació d'aquest tipus monetari.

D'una banda, *Ilerda* havia finalitzat el seu paper de centre emissor amb August, a nom de qui va emetre les seves últimes sèries, fet que hauria privat el municipi d'un dels mecanismes d'abastiment de moneda fraccionària argumentat per Blázquez. Una falta de moneda local que se supliria amb les encunyacions dels tallers monetaris més pròxims al municipi, situació ben documentada en altres jaciments⁴ i que podem deduir per la presència entre el material del Portal de monedes de seques de la Vall de l'Ebre.⁵ Tot i això, no hem d'oblidar que els nostres exemplars apareixen en uns nivells estratigràfics posteriors al període juli-claudi i, per tant, en unes dates ja sense cap taller municipal que emetés a la península, fet que suposa que la manca de moneda fraccionària que patí la ciutat en aquests moments tampoc no es va poder alleugerir amb les aportacions de numerari de seques colindants. Això ens porta a pensar que, segurament, la major part de les nostres monedes partides corresponen a perduracions d'època julio-clàudia o monedes imperials partides *a posteriori*.

D'altra banda, tot i que *Ilerda* va estar ben comunicada amb la costa i amb l'interior de la Vall de l'Ebre mitjançant les vies terrestres i els cursos fluvials, sembla que l'activitat comercial desenvolupada per la ciutat no va assolir els nivells constatats per altres nuclis. El distanciament del nostre municipi amb les zones de màxim desenvolupament econòmic i comercial va afectar la massa monetària que circulava a la ciutat, la fluidesa, la varietat i la quantitat de la qual degué ser molt menor que en aquells.

A banda d'aquestes circumstàncies que semblen distanciar el nostre conjunt de les interpretacions anteriors, encara podem afegir-hi la nul·la relació entre els fragments aquí estudiats i qualsevol neces-

4. La proximitat i les comunicacions entre els diferents tallers monetaris condiciona la circulació de les seves peces, produint com a conseqüència una circulació monetària local/regional. És el que Gurt va anomenar com a "circulació tancada", ja que la varietat de seques que incidien en època julio-clàudia en un mateix centre quedava reduïda a les més properes o millor comunicades (GURT 1985).

5. Tot i que recuperades en nivells estratigràfics posteriors, la presència de monedes de *Caesaraugusta*, *Tarraco* i *Dertosa*, a més de les partides de *Celsa* i *Turiaso*, manifesten que davant l'absència d'emissions de moneda pròpia, *Ilerda* es va nodrir de les encunyacions de les seques properes que circulaven pel corredor econòmic de l'Ebre.

sitat monetària relacionada amb el moviment i l'estacionament proper de tropes. En aquests moments la presència militar a *Ilerda* quedava ja molt temps enrere. A més, la localització d'aquests exemplars al llarg dels nivells d'ocupació d'una mateixa domus del municipi suposa considerar aquests fragments com part de la riquesa efectiva d'una família.

La singularitat d'aquest material és conseqüència, creiem, del context arqueològic en el que va ser localitzat. Tal com ja hem comentat anteriorment, la seva recuperació en els nivells corresponents a l'ús de la residència imperial construïda a l'antic Portal de Magdalena ens porta a situar aquests numismes en uns contextos cronològics propis ja d'època dels emperadors antonins.

Mig segle després del segon període massiu de particions de moneda a quin tipus de necessitat podien respondre els nostres exemplars?

Si bé considerem primordial l'orientació econòmicocomercial per la interpretació d'aquest fenomen monetari, hem de recalcar un punt i a part entre les motivacions econòmiques argumentades per Marot i les dels nostres exemplars, ja que la relació entre el material del Portal de Magdalena i l'activitat comercial i la deduïda per l'autora segueixen camins, creiem, no del tot similars.

La relació causa-efecte entre l'activitat comercial desenvolupada per les ciutats i l'aparició de monedes partides queda clara, ja que les troballes efectuades a *Emporion*, *Conimbriga* o *Carteia* així semblen confirmar-ho. En aquests, tots importants nuclis urbans, la presència de moneda partida és vista per Marot com la conseqüència directa de la demanda de moneda fraccionària necessària per a la intensa activitat comercial (MAROT 1997, 140).

L'abundància d'aquest material en la nostra ciutat—recordem que tan sols analitzem el material procedent d'una intervenció arqueològica—indica clarament una marcada escassetat de moneda fraccionària. Suposem que la situació del municipi, allunyat de la costa, on l'activitat comercial era més abundant i els circuits monetaris més oberts, va significar una reducció de les possibilitats del mercat ilerdense, que sense dubte tenia una orientació lligada a la redistribució de mercaderies.

Per tant, tot i que també hi veiem una motivació econòmica a l'aparició dels nostres exemplars, la necessitat és diferent. Davant d'unes monedes partides necessitades com a conseqüència de la gran activitat comercial duta a terme per ciutats costaneres, els fragments apareguts a la residència de l'antic Portal de Magdalena són el resultat d'una manca generalitzada de moneda de canvi al municipi.⁶

Els estudis numismàtics efectuats en grans jaciments peninsulars han portat a veure una diferenciació dels antics enclavaments hispànics en relació amb l'activitat primordial desenvolupada per l'antiga ciutat, una activitat majoritàriament comercial o bé administrativa. Per exemple, la gran quantitat de

divisors, tant monedes partides com moneda fraccionària, documentada a *Emporion*, la situa com a representant de les ciutats amb marcat caràcter comercial, mentre que *Clunia*, on s'aprecia una menor importàcia dels divisors, es considera com una ciutat eminentment dedicada a les activitats administratives (ALEGRE, GARCÍA, 382).

En el nostre cas, tenint en compte que plantegem l'estudi del material recuperat en una sola intervenció, encara se'ns revela complicat poder incloure *Ilerda* en una o altra categoria, però cal tenir en consideració el nombre tan important de monedes partides així com l'absència de qualsevol altre divisor.

Aquestes xifres indueixen a considerar que en època antonina el municipi patia una marcada falta de numerari de valor petit, penúria segurament arrosegada des de temps enrere.

La finalització de l'activitat per part de la seca municipal, ja de per si escassa en les seves últimes encunyacions, i la progressiva pèrdua d'importància respecte altres centres econòmics com la colònia *Lepida-Celsa* o *Caesaraugusta* degueren afectar en un o altre aspecte l'activitat econòmica diària del municipi.

Tot i comptar amb una àmplia varietat de seques representades entre el material estudiat, documentem la falta de perduracions de monedes de valors inferiors a l'as. Aquest fet pot relacionar-se amb la tendència que va haver-hi en els tallers municipals a partir de l'època de Tiberi a augmentar la producció de valors superiors a l'as i disminuir els inferiors (RIPOLLÉS 1994, 145). Suposem que fou després del tancament del taller monetari ilerdense sota el govern d'August quan el municipi deuria notar amb més força la necessitat d'aprofitar moneda d'altres seques, per tant, la integració de numerari forani als circuits de la ciutat degué notar l'inici d'aquesta disminució de valors petits.

Aquesta possible pèrdua de vitalitat econòmica es devia veure agreujada per la situació geogràfica del municipi. Com ja hem comentat, la localització d'*Ilerda*, tot i que propera a les vies de comunicació, encara resultava massa allunyada de la costa com per nodrir-se de moneda arribada de fora. Sense cap dubte, el distanciament de la nostra ciutat de la costa va haver d'influir en el subministrament de moneda, per tant, la partició de monedes es convertiria en un recurs comú per satisfer la necessitat de moneda petita, imprescindible per als intercanvis diaris. Unes monedes partides que reflecteixen també el mateix circuit econòmic, ja que les dues monedes reconeixibles procedeixen de seques de l'interior de la vall de l'Ebre, properes a *Ilerda*, i corresponen, com en la majoria dels casos, al monetari circulant característic de la zona (BLÁZQUEZ 1995, 304).

Si a la tendència a disminuir les emissions de valors petits en les seques municipals li sumem l'escassetat en l'arribada de moneda exterior, la falta de moneda fraccionària es fa evident, i prova d'això en són les nostres monedes partides.

Això no vol dir que el municipi patís un endarreriment econòmic, ben al contrari, l'arqueologia demostra que el pas del segle I al II dC és un moment en el que *Ilerda* es va veure immersa en un procés

6. Entre els exemplars encunyats durant la dinastia antonina documentats al Portal de Magdalena predomina el nominal as amb 7 exemplars seguit del sesterci i el dupondi amb 4 i 1 exemplars, respectivament.

de canvis, tal com succeí a altres nuclis.⁷ Les excavacions arqueològiques portades a terme a la ciutat han posat de manifest com en aquests moments es produeixen certes transformacions. La construcció de les noves termes públiques sobre les anteriors d'època d'August o el mateix edifici del Portal de Magdalena suggereixen una certa monumentalització i un augment de l'activitat evergètica al municipi, que entre les èpoques flàvia i antonina manifestà la seva major esplendor urbanística.

Ens trobem, doncs, lluny de qualsevol període de penúria, davant d'un conjunt monetari pertanyent als moments de màxim desenvolupament del municipi.

En els escassos nivells del Portal de Magdalena datats amb més exactitud afortunadament també trobem monedes partides, així l'exemplar 3 o el 19, permeten confirmar la perduració de la moneda partida en el jaciment fins a finals del segle I dC-principis del II dC moments en què convisqueren plenament amb la moneda del moment, com s'aprecia a l'estrat 1122, on l'exemplar 2 comparteix nivell amb un as d'Antoninus Pius.

La interpretació dels nivells romans del jaciment consideren les restes romanes documentades com a part d'una domus o residència de certa magnitud situada a l'interior de l'antic municipi imperial. Així, cal considerar el nostre material com el testimoni que aquesta espècie monetària desenvolupava un paper monetar ben definit i acceptat per la població.

Sembla que almenys en aquest jaciment les monedes partides jugaren un paper molt important suplint la falta de moneda fraccionària, cosa que significa que en aquests moments els individus partits encara eren perfectament acceptats i utilitzats en els intercanvis. El conjunt de monedes partides aquí tractat deixa clar que el fenomen de la partició de monedes, la seva acceptació i ús no és exclusiu de llocs amb presència de tropes militars. A la nòmina de grans nuclis amb presència de moneda partida s'ha d'afegir a partir d'ara *Ilerda*, municipi allunyat de la costa i clarament fora de qualsevol relació directa amb una presència militar estable i que amb tot presenta, sempre pel moment, gran quantitat de moneda partida.

Francesc Giral Royo

Universitat de Lleida
Pl. Víctor Siurana, 1 - 25003 Lleida

7. A tall d'exemple, l'arqueologia ha demostrat que cap al final del segle I i principis del II dC es va produir un creixement de la ciutat de *Barcino* (MAROT, GRANADOS 1979, 57).

Bibliografia

ABASCAL 1989

J. M. Abascal, *La circulación monetaria del Portus Illicitanus*, València.

ALEGRE i GARCÍA 1989

P. Alegre i V. García, *Aportación al estudio de la circulación de las monedas partidas: datos estratigráficos de Asturica Augusta*, VII Congreso Nacional de Numismática, Madrid, 381-394.

BELTRÁN *et al.* 1998

M. Beltrán, C. Aguarod, M. A. Hernández, J. A. Mínguez, J. A. Paz, M. Cabrera i M. L. González, *Colonia Victrix Iulia Lepida-Celsa. III.2. El instrumentum domenicum de la "Casa de los delfines"*, Zaragoza, 673-686.

BLAZQUEZ 1995

C. Blázquez, "Consideraciones sobre los hallazgos de monedas partidas en la Península Ibérica", *La Moneda Hispánica. Ciudad y territorio*, Anejos AespA, XIV, 297-304.

BLÁZQUEZ 2002

C. Blázquez, *Circulación monetaria en el área occidental de la península ibérica*, Archéologie et Histoire Romaines, 6, Montagnac.

BOST *et al.* 1974

J. P. Bost i I. Pereira, *Fouilles de Conimbriga III. Les monnaies*, París.

BUTTREY 1972

T. V. Buttrey, "Halved Coins, the Augustean Reform, and Horace, Odes I.3", *American Journal of Archeology*, 76, 31-48.

GARCÍA BELLIDO i BLÁZQUEZ 2001

M. P. García Bellido i C. Blázquez, *Diccionario de cecas y pueblos hispánicos*, 2 vols., Madrid.

GIRAL 2005

F. Giral, *Las monedas romanas de l'Antic Portal de Magdalena. Aportaciones a la circulación monetaria de Ilerda*, tesi de llicenciatura inèdita. Universitat de Lleida.

GURT 1985

J. M. Gurt, *Clunia III. Hallazgos monetarios. La romanización de la Meseta Norte a través de la circulación monetaria en la ciudad de Clunia*, Madrid.

LO CASCIO 1978

E. Lo Cascio, "Oro e moneta in età traiana", *Anali dell' Instituto Italiano de Numismatica*, 25, 75-102.

MAROT i GRANADOS 1979

T. Marot, O. Granados, "Aproximación a la circulación monetaria en la colonia Barcino", *I Simposi Numismàtic de Barcelona*, Barcelona, 57-69.

MAROT 1997

T. Marot, "Circulació i utilització quotidiana de la moneda a l'Hispania de l'època d'August", *V Curs d'Història Monetaria d'Hispania*, Barcelona, 129-145.

RIPOLL *et al.* 1979

E. Ripoll, J. M. Nuix i L. Villaronga, "La circulación monetaria en Emporion", *I Simposi Numismàtic de Barcelona*, Barcelona, 45-55.

RPC

A. Burnett, M. Amandry i P. P. Ripollés, *Roman Provincial Coinage. From the death of caesar to the death of Vitellius*, 2 vols., 1992, Londres-París.

SAGREDO i CAMPANO 1990

L. Sagredo i A. Campano, "Tesorillo altoimperial de la zona de Sanabria", *Actas del Congreso de Historia de Zamora*, Zamora.

RIPOLLÉS 1982

P. P. Ripollés, *Circulación monetaria en la Tarraconense mediterránea*, València.

RIPOLLÉS 1994

P. P. Ripollés, "Circulación monetaria en Hispania durante el periodo republicano y el inicio de la dinastía julio-Claudia", *VIII Congreso Nacional de Numismática*, Madrid, 115-148.